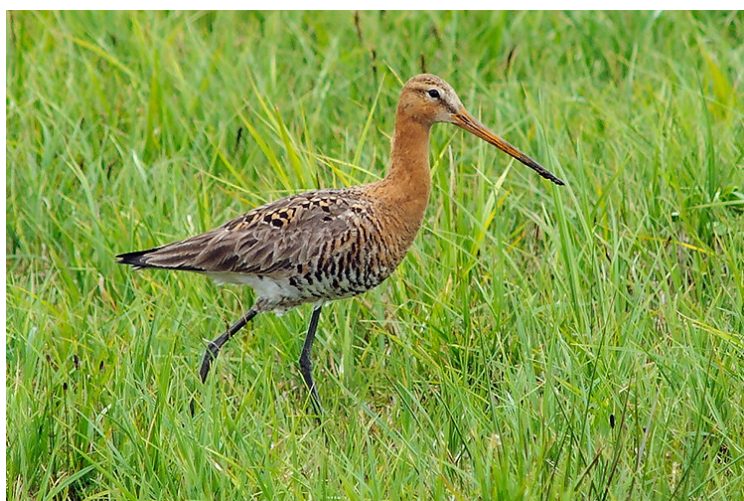
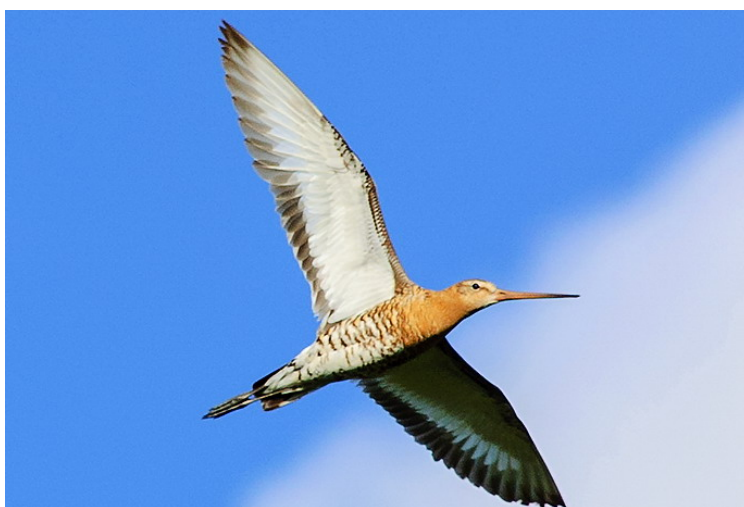

Lokalt åtgärdsprogram för rödspov i Linköpings kommun

Anders Jörneskog och Johan Molin

Framsíðans foton Magnus Bergvall

Förord

Rödspoven är en av Sveriges mest hotade fågelarter och har sin nordligaste häckplats i Linköpings kommun vid Svartåmyrningens naturreservat. Den förekommer på betade eller slåttrade strandängar med hög fuktighet, en naturtyp som blir alltmer sällsynt. Detta i kombination med rödspovens höga krav på habitatstorlek har gett upphov till en stadigt minskande förekomst och rödspoven är i dagsläget rödlistad som CR, akut hotad i Sverige, rödlistans starkaste hotkategori. Fyra andra svenska fågelarter (fjällgås, tornuggla, fjälluggla och vitryggig hackspett) är också listade som akut hotade i Sverige, för vilka det finns detaljerade nationella åtgärdsprogram och även aktiva bevarandeprojekt. Ett nationellt åtgärdsprogram ”Hotade vadare på strandängar” är under framtagande och rödspov är tillsammans med brushane och svartbent strandpipare de arter som omfattas av programmet.

Linköpings kommun har utsett 12 kommunala ansvarsarter (Sbn 2012 § 53, Sbn dir.nr. 2012-48). En ansvarsart är en art som har en betydande och viktig del av sin population och utbredning inom ett begränsat område, vilket i det här fallet är Linköpings kommun. Förutom rödspov har följande arter utsetts till kommunala ansvarsarter; läderbagge, dåmgräsfjäril, kungsfiskare, spetsnate, fisken asp, ärtvicker, bombmurkla, svarthakedopping, trumgräshoppa, kalkgrynsnäcka, och ekpricklav.

För dessa arter ska lokala åtgärdsprogram tas fram som syftar till att prioritera vilka naturvårdsåtgärder som kommunen kommer att genomföra för att ansvarsarterna ska uppnå livskraftiga populationer i kommunen. Programmen ska även beskriva hur arterna ska inventeras och övervakas samt vilka informationsinsatser som ska göras för att öka kunskapen och intresset om dem hos våra kommuninvånare. Materialet ska även kunna användas i pedagogisk verksamhet.

Arbetet med kunskapsbildande och bevarande av rödspoven som häckande fågel i kommunen är ett samarbete mellan Linköpings kommun, länsstyrelsen och regionala och lokala naturföreningar. Länsstyrelsen är förvaltare av Svartåmyrningens naturreservat där rödspoven häckar.

Linköpings kommuns ambition är att naturvårdsarbetet ska bli än vassare och mer målinriktat i och med arbetet med kommunala ansvarsarter. Ansvarsarterna blir något av ett ansikte utåt och ambassadörer för kommunens naturvårdsarbete. Många olika naturtyper och en lång rad andra arter som är knutna till samma miljöer som ansvarsarterna kommer också att dra nytta av åtgärderna.

Anna Bertilson
Samhällsbyggnadsdirektör

Innehåll

Förord	2
Innehåll	3
Sammanfattning	4
Inledning	5
Artfakta	6
Beskrivning av arten	
Biologi och ekologi	
Häckning	
Utbredning och hotsituation	7
Naturvärden i rödspovens miljöer	
Skyddsstatus i lagar och konventioner	
Lokalt genomförda bevarandeåtgärder	9
Erfarenheter från tidigare åtgärder som kan påverka bevarandearbetet	
Visioner och mål	10
Bristanalys	
Vision	
Långsiktigt mål	
Kortsiktigt mål	
Åtgärder och rekommendationer	10
Forskning och inventeringar	
Föreslagna åtgärder	
Konsekvenser och samordning	11
Förhållande till nationellt program	
Samordning	
Effekter på andra rödlistade arter	
Referenser	11

Sammanfattning

Rödspoven är en stor vadarfågel som lever i delar av Europa och Asien. Den häckar i strandängsmiljöer på fuktiga gräs- och starrmarker och är beroende av stora sammanhängande öppna områden utan träd eller buskar. Dessa miljöer har blivit ovanliga under de senaste decennierna vilket har gjort att rödspoven nu är en av Sveriges mest hotade fågelarter. Den är en av fem häckfåglar i Sverige som är upptagna på den svenska rödlistan i den starkaste hotkategorin akut hotad (CR) och den är även upptagen på den internationella rödlistan som nära hotad (NT). I Sverige häckar det idag ca 70 par rödspov och Linköpings kommun hyser landets nordligaste häckplats i Svartåmyningens naturreservat. Kommunen har därför intresse av ett aktivt naturvårdsarbete för att behålla och förstärka rödspovens lokalt häckande population.

Rödspoven är i stort behov av ytterligare häckningsmiljöer. Med ett så lågt antal häckande par på en så begränsad yta är beståndet väldigt känsligt för lokala störningar. Visionen är därför att se rödspoven häcka på minst två lokaler i kommunen, med totalt 5-10 par. Utöver Svartåmyningen är de övriga lokalerna i nuläget inte tillräckliga, med avseende på storlek och kvalitet.

Kunskapsuppbyggnad om den lokala populationen av rödspov bör ske så att lämpliga skötselåtgärder kan genomföras. Denna kunskap bör inkludera kunskap om vad som orsakar misslyckade häckningar, hur storleksbegränsningar och närhet till andra arter påverkar häckningsutfallet, var den största predationsrisken ligger och så vidare. En utredning över potentiella nyrestaureringar av strandängar bör genomföras, så att möjligheter finns att utöka rödspovens habitat. Detta innebär en aktiv dialog och samarbete med berörda markägare, för nödvändiga restaureringsåtgärder årliga skötselåtgärder. Restaurering av strandängar skulle inte bara gynna rödspoven, utan även en mängd andra fåglar, insekter och kärlväxter. Strandängar och våtmarker tillhör de mest uppskattade miljöerna för friluftsliv och fågelskådning och ytterligare sådana områden skapar ökad attraktivitet för medborgarna och kommunen.

Kommunen och länsstyrelsen delar intresset för bevarande av rödspoven och samarbetar i kunskapsinsamlingen om artens status. Länsstyrelsen ansvarar för skötseln av de stora strandängsreservaten Svartåmyningen och Kungsbro i västra Roxen. Det finns även ett starkt stöd hos lokala och regionala naturföreningar för insatser som bevarar och stärker rödspovens förutsättningar för häckfågel i kommunen.

Kommunens åtgärder inom ansvarsarbetet finansieras via kommunens driftbudget för naturvård och uppskattas vara 100 – 500 tkr/år under nuvarande naturvårdsperiod.

Inledning

Strandängar är en naturtyp som blir alltmer sällsynt i det svenska landskapet. Dessa områden är ofta väldigt rika på fåglar, och en art som nu är starkt hotad till följd av habitatförluster är rödspoven. Linköpings kommun utgör den nordliga gränsen för den svenska häckande populationen och har därför ett ansvar tillsammans med länsstyrelsen att bevara på en stabil och tillfredställande nivå.

Ansvarsarter är arter som är sällsynta eller hotade (upptagna på den så kallade rödlistan) och som har en stor del av sin svenska population inom Linköpings kommun.

Samhällsbyggnadsnämnden beslutade 2012 om att utse tolv ansvarsarter (Sbn § 53/2012, dnr Sbn 2012-48). Dessa är förutom rödspov läderbagge, kungsfiskare, spetsnate, asp (fisken), ärtvicker, bombmurkla, dåmgräsfjäril, trumgräshoppa, kalkkärrsgrynsnäcka, svarthakedopping och ekpricklav. För varje ansvarsart ska ett lokalt åtgärdsprogram utarbetas, som ska slå fast hur kommunen ska arbeta för att arten ska uppnå livskraftiga populationer och leva kvar i kommunen på lång sikt.

Rödspoven är i behov av större sammanhängande arealer strandäng för att möjliggöra spridning och fortlevande i kommunen. Studier bör utföras för att identifiera begränsande faktorer till rödspovens häckningsutfall, exempelvis var den största predationsrisken föreligger samt hur arten påverkas av strandängens storlek och tätheten av andra arter. Detta kommer att bidra till en ökad förståelse för berörda områdens skötselbehov. Möjligheterna att restaurera nya områden och införa årligt betes eller slåtter ska också utredas, i samarbete med markägare och länsstyrelsen.

Åtgärdsprogrammet gäller i 10 år, till och med år 2024. Efter 5 år ska en avstämning och aktualitetsprövning göras. Efter 10-årsperioden ska vidtagna åtgärder utvärderas och vid behov ett nytt program utarbetas. Programmet är vägledande och inte formellt bindande. Det är i samhällsbyggnadsnämnden budgetarbete som besluten fattas om vilka åtgärder som ska genomföras.

Bild 1. Rödspoven födosöker gärna på strandängarnas fuktiga och blöta partier. Foto Magnus Bergvall

Artfakta

Beskrivning av arten

Rödspoven är en stor, 40 – 44 cm lång, långbent och långhalsad vadare med ett vingspann på 70-82 cm. Fjäderdräkten är rostbrun till mättat orangebrun på hals och övre delen av buken. Nedre delen av buken är vit liksom övre stjärtäckare. Stjärten avslutas i ett brett svart band. Den svartvita ovansidan av stjärten syns tydligt i flykten liksom de mörka vingarna med ett brett vitt band. Den långa raka näbben är orangefärgad med svart avslutning.

Bild 2. Karaktäristiskt för rödspoven är lång rak näbb, långa mörka ben och rostfärgad hals och bröst. Svartåmynningens naturreservat maj 2008. Foto: Magnus Bergvall

Arten är högljudd på sina häckningsplatser med sin spelflykt ”kääih-e-itt, kääih-e-itt” som övergår i snabba, rytmiska ”vaddy-vitto”

Rödspoven återkommer till sina häckningsplatser från slutet av mars till första halvan av april och beger sig till sina övervintringsplatser i västra Europa och Afrika under augusti. Under hösten kan ibland en underart av rödspoven, isländsk rödspov, observeras på kommunens strandängar. Den häckar närmast i Nordnorge.

Biologi och ekologi

Rödspoven häckar i strandängsmiljöer på fuktiga gräs- och starrmarker. Arten är beroende av stora sammanhängande öppna områden utan träd eller buskar. I Kristianstads Vattenrike finns arten endast i områden med mer än 50 ha sammanhängande öppen strandäng. I Östergötland där den nordligaste häckningsplatsen ligger krävs sannolikt än större strandängar. Den stora

strandängen vid Svartåmynningens naturreservat är ca 130 ha och är den enda häckningsplatsen i kommunen och länet. Övriga strandängar vid Svartåmynningen och Kungsbros naturreservat är alla under 35 ha och där har arten aldrig häckat. Områden som regelbundet hyser flera par häckande rödspov är minst 70 – 80 ha. Strandängsinventeringarna på Öland i slutet av 1980-talet visade att arten helt saknas på strandängar smalare än 100 m. De häckande paren undvek dessutom de allra mest havsnära markerna och huvuddelen av det häckande beståndet fanns mer än 300 m in från stranden. Studier runt Hammarsjön i Skåne visar att arten har de högsta revirtätheterna på slåtterängar som efterbetas. Arten förekommer ofta i områden som ligger i anslutning till den så kallade blåa bården (mellan strandängar och vassbälten) vid sjöstränder eller i områden med mosaikartad förekomst av öppna vattensamlingar. Även om bona ligger uppe på strandängarna nyttjas den blå bården intensivt av de gamla fåglarna i samband med födosöket. I nordöstra Skåne har man noterat att fåglarna överger häckningsplatserna på strandängen under år med ovanligt högt vårvattenstånd. Under år med högt vattenstånd i samband med äggläggningen har häckningar konstaterats på såväl åkrar som betesvallar ovanför högsta strandlinjen.

Födosök sker både i grunda vatten och på fuktiga strandängar. Födan lokaliserar med den känsliga näbben och med hjälp av synen. Födan består huvudsakligen av insekter och mollusker, men även en mindre mängd växtdelar.

Häckning

Arten häckar på trädlösa strandängar med relativt låg vegetation. Boet ligger öppet eller vid kanten av en grästuva. Kullen består av 3-5 ägg och ruvas av båda föräldrafågeln i 22 dygn. Äggläggningen sker under maj månad. Båda föräldrarna deltar i skötseln av de små ungarna, vilka till en början nattetid och vid kyla värms av föräldrarna. Ungarna är flygga efter 25 – 35 dagar, i andra halvan av juni till början av juli, och blir snart därefter självständiga.

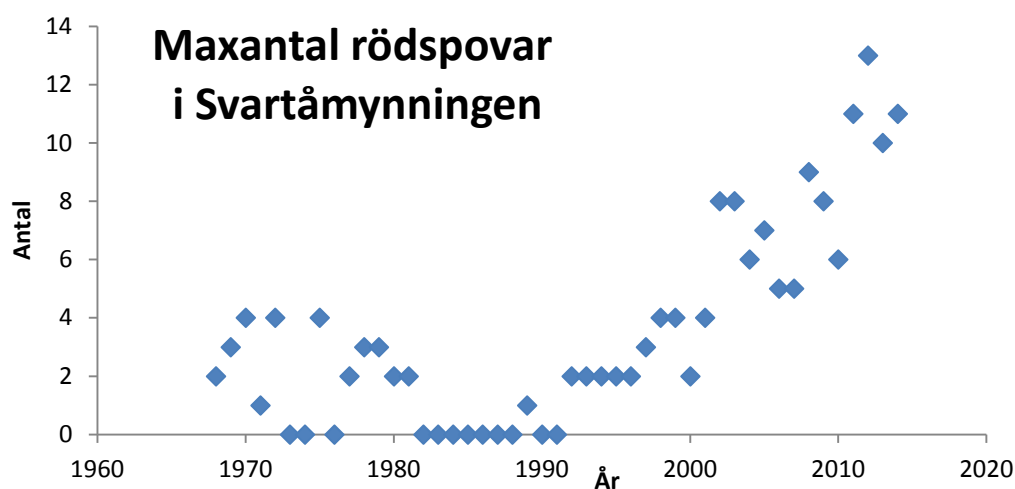
Utbredning och hotsituation

Nominatrasen häckar i Europa från Storbritannien över Västeuropa och Ryssland med de största koncentrationerna vid den holländska kusten. Arten är känd som häckfågel i Sverige sedan tidigt 1800-tal. De första häckningarna konstaterades på Gotland 1835 och på Öland 1856 och på dessa öar förefaller rödspoven under en kortare period därefter ha varit allmän. Mot slutet av 1800-talet minskade beståndet kraftigt och arten försvann helt från Gotland. Därmed återstod endast ett litet bestånd på Öland. År 1922 konstaterades en häckning i Skåne och 1933 återkom arten till Gotland, samma år som beståndet på Öland nådde ett absolut minimum. Under 1950- och 1960-talet skedde en påtaglig ökning och bestånd etablerades på Västkusten, i Östergötland och Västergötland. Mer tillfälliga häckningar konstaterades därefter även i Närke, Västmanland, Uppland, Gästrikland, Hälsingland och Västerbotten. Beståndet beräknades i början av 1960-talet ha uppgått till 150–175 par. År 1980 uppskattades det ha ökat till 350–375 par och på denna nivå befann det sig även i början av 1990-talet (50-60 par i Skåne, ca 240 par på Öland och ca 50 par på Gotland). Sedan dess har arten minskat kraftigt, närmare 75 %, även om förekomstområdena i stora drag är desamma som tidigare, nämligen nordöstra Skåne, Öland och Gotland. Inventeringar från år 2009 tyder på att antalet rödspovar numera inte överstiger 90 par (Skåne 25 par - samtliga vid Kristianstads vattenrike, Öland 33 par, Gotland maximalt 25 par, Getterön i Halland 2 par och Svartåmynningen i Östergötland 2 par). Därefter har antalet häckande par fortsatt minska och 2014 beräknas beståndet vara nere i 70 par.

Bild 3. Svartåmynningens naturreservat med den stora strandängen mellan Sättuna och Nybro är rödspovens enda häckningsplats i Östergötland. Foto: Göran Billeson.

Svartåmynningen har allt sedan artens etablering i mitten av 1900-talet varit Östergötlands enda häckningslokal. Under 1950- och 1960-talet häckade 1 - 3 par årligen med en toppnotering på 10 individer. Under 1980-talet försvann arten som häckfågel då strandängarnas hävd minskade. Under 1990-talet restaurerades strandängarna och rödspoven återkom som häckfågel och häckar sedan dess årligen med 1 - 4 par. Glädjande nog syns ännu inga tecken på den nedgång som drabbat det övriga svenska beståndet utan snarare är trenden den att arten de senaste åren har ökat i antal sedda vuxna fåglar (tabell 1). Under häckningssäsongerna 2011 - 2014 har 12, 13, 10 respektive 12 vuxna fåglar noterats men häckningsframgången under den perioden är dock inte klarlagd. Under den riktade inventeringen 2014 noterades som mest 12 individer. 8 individer uppträdde i par och som mest noterades 7 ungar.

Tabell 1. Högsta antalet sedda vuxna rödspovar under häckningstid 1968-2014 vid Svartåmynningens naturreservat.

Naturvärden i rödspovens miljöer

Rödspovens häckmiljö, betade strandängar, utgör idag ett ovanligt inslag i det svenska landskapet. Dessa miljöer kan hysa väldigt många arter av fåglar, kärlväxter och insekter. Bara i Svartåmynningens naturreservat, som utgör den enda häckplatsen för rödspov i kommunen har det observerats 259 arter fåglar, vilket endast är ca 40 arter mindre än vad som någonsin observerats i hela Linköpings kommun. I denna typ av strandängar häckar fler arter än rödspov, bland dessa kan nämnas rödbena, tofsvipa, skrattmåsa och skäggdopping.

Skyddsstatus i lagar och konventioner

Rödspoven är klassad som akut hotad (CR) i den svenska rödlistan. Rödspoven är upptagen på den globala rödlistan (2008) där den är placerad i kategorin *Nära hotad* (NT). I EU:s fågeldirektiv återfinns rödspoven i annex 2 del B. Den är förtecknad i Bernkonventionen bilaga III (skyddade djurarter), Bonnkonventionen bilaga II (flyttande arter) samt AEWA (African-Eurasian Waterbird Agreement). Rödspoven är fredad enligt jaktförordningen (1987:905).

Lokalt genomförda bevarandeåtgärder

Erfarenheter från tidigare åtgärder som kan påverka bevarandearbetet

Kunskapen om rödspovens häckningsmiljö är väl kända. Vidsträckta strandängar över 50 ha som slåtrats och efterbetas är artens mest gynnsamma häckningsmiljö. Även betade strandängar med anpassat betestryck är en bra häckningsmiljö, men frekvensen misslyckade häckningar ökar på grund av att bon med ägg trampas sönder av betesdjuren.

En anpassad hävdsituation är mycket viktig för artens häckningsframgång. För hårt betestryck ger exponerade bon med ökat predationsrisk och fler trampade bon och ett för lågt betestryck ger igenväxning med minskad möjlighet för födosök samt ökad predationsrisk. När buskvegetation etablerar sig i häckningsmiljöerna överges de av arten, vilket skedde vid Svartåmynningen under 1980-talet.

Förutom en varierad höjd på markvegetationen är arten beroende av att strandängarna är fuktiga. De blöta och fuktiga partierna föredras som födosöksområden och är särskilt viktiga för ungarernas överlevnad.

Kunskapen om häckningsframgången för arten vid Svartåmynningen är begränsad och hur stor andel av kullarna som prederas och av vilket rovdjur är inte känt. 2014 genomfördes den första inventeringen av artens häckningsframgång. Fyra par häckade varav tre par kläckte minst sju ungar varav fyra blev flygga. Inventeringen samfinansierades mellan kommunen och länsstyrelsen.

Visioner och mål

Bristanalys

Rödspoven är i stort behov av ytterligare häckningsmiljöer. Med ett lågt antal häckande par på en begränsad yta är beståndet väldigt känsligt för lokala störningar. Det vore därför önskvärt att rödspoven får förutsättningar att häcka på mer än en lokal i kommunen. Övriga möjliga lokaler är i nuläget inte tillräckliga med avseende på storlek och kvalitet.

Kortsiktigt mål

Kunskapen om den lokala populationen ska öka och lämpliga skötselåtgärder ska vidtas. Arealen strandäng ska öka i kommunen. Häradskarret är en lokal med stor potential att hysa rödspoven och möjligheterna att restaurera området ska utredas. Samarbete med markägarna ska sökas.

Långsiktigt mål

Rödspoven häckar med 5 – 10 par på minst två lokaler i kommunen. Detta ska uppnås genom restaureringar och anpassad skötsel av befintliga och nya strandängslokaler.

Åtgärder och rekommendationer

Vidtagna åtgärder

Under häckningssäsongen 2014 utfördes en riktad inventering av rödspov i Svartåmyningens naturreservat. Antal individer noterades, samt antalet par, kläckta och flygga ungar. Några ungar förseddes med individmärkning i form av ringar.

Regelbundna guidningar arrangeras i Svartåmyningens naturreservat av Linköpings fågelklubb. Kommunen annonserar detta i det årliga naturguideprogrammet.

Föreslagna åtgärder

Rödspovens häckningar i kommunen bör följas noggrant med avseende på häckningsframgång och predationstryck. Detta kan göras i samarbete mellan Linköpings kommun, länsstyrelsen samt naturföreningar. Det publika rapportsystemet Artportalen kan också användas.

Informationsinsatser som foldrar och guidningar till en intresserad allmänhet bör genomföras kontinuerligt. Detta anordnas av kommunen, länsstyrelsen samt lokala och regionala naturföreningar.

Rödspoven är en kommunal ansvarsart och har utsetts till kommunfågel. Kommunfåglar är en idé från Östergötlands ornitologiska förening och som ursprungligen kommer från fågelföreningar i Skåne. Det syftar till att väcka intresse hos allmänheten för naturvård och lokalt värdefulla eller hotade fågelarter.

Kunskapsuppbyggnad om den lokala populationen bör ske så att lämpliga skötselåtgärder kan genomföras habitatvård, skydd av boplats och minskat predationstryck. Denna kunskap bör inkludera vad som orsakar misslyckade häckningar, hur storleksbegränsningar och närhet till andra arter påverkar häckningsutfallet samt var den största predationsrisken föreligger. Detta kan utföras av kommunen, länsstyrelsen samt lokala och regionala naturföreningar.

Markägarna i kommunens potentiellt största strandäng, Häradsjärret, bör kontaktas för att utreda möjligheterna att i samarbete med dessa restaurera strandängarna och införa årlig hävd. Detta bör genomföras i samarbete med länsstyrelsen.

Kommunen bör inventera ytterligare potentiella häckningslokaler för arten.

Konsekvenser och samordning

Förhållande till nationellt åtgärdsprogram

Ett nationellt åtgärdsprogram för hotade vadare på strandängar i södra Sverige är under framtagande av länsstyrelsen i Skåne på uppdrag av Naturvårdsverket. Förutom rödspov omfattas det nationella programmet även brushane och svartbent strandpipare. Linköpings kommun har lämnat synpunkter på programmet under samrådsskedet. I stort överensstämmer Linköpings åtgärdsprogram med det nationella programmet, men vår bedömning är att det är helt centralt att få till stånd ytterligare häckningsmiljöer i kommunen om rödspovens långsiktigt ska vara en häckande fågelart i kommunen och länet.

Samordning

Linköpings kommun ska regelbundet diskutera och samordna planerade åtgärder inom detta åtgärdsprogram med länsstyrelsen som är ansvarig för genomförandet av det nationella åtgärdsprogrammet i länet.

Effekter på andra rödlistade arter

Stora hävdade strandängar och omkringliggande grunda våtmarksområden är mycket viktiga för en lång rad sällsynta och rödlistade fågelarter både som häckningsmiljöer och för rastande fåglar. Strandängarna kan även hysa en särpräglad flora samt insekts- och molluskfauna.

Referenser

Gärdenfors U (ed) Rödlistade arter i Sverige 2010, Artdatabanken, SLU, Uppsala, 2010

Hjelm O, epostmeddelande 2014

Holmbring J-Å, Fåglarna vid Roxen 1953 – 1968, Vår fågelvärld, särtryck, 1970

Olsson U et al. Fåglarna i Sverige – antal och förekomst, SOF, Halmstad 2012

Svensson L et.al. Fågelguiden, Albert Bonniers förlag, 1999

Kontaktuppgifter

Adress: Linköpings kommun, Teknik- och
samhällsbyggnadskontoret, 581 81 Linköping

Telefon: 013-20 64 00

Hemsida: www.linkoping.se/natur

